№ 139 Օգոստոսի 12 (24) **1880** Օգոստոսի 12 (24) № 139

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատանը մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Լրագիր և դպրոց.—Ներքին տեսութիւն. Նամակ Վարշավայից. Նամակ Երևանից. Նամակ Բագուից.—Արտաքին տեսութիւն. «Голосъ» լրագրի թղթակցութիւնը. Ամերիկա. Յունաստան.—«Մշակի» հեռագիրներ.—Յայտարարութիւններ.—Բանասիրական. Հայրենասէր տիկին.

ԼՐԱԳԻՐ ԵՒ ԴՊՐՈՑ

—

Մեր հասարակութեան մէջ մենք միշտ լսում ենք այսպիսի խօսքեր. «Լաւ է մի վատ դպրոց, քան թէ բոլորովին դպրոց չը լինի». կամ «լաւ է մի վատ լրագիր, քան թէ բոլորովին լրագիր չը լինի։»

Այդ տեսակ մարդիկ հիմնվում են հետևեալ դատողութեան վրա. հայոց դպրոց, ինչքան էլ վատ լինի, դարձեալ մի բան, խօ՛, կը սովորեցնի երեխաներին, հայոց լրագիր, ինչքան վատ էլ լինի, ազգային լեզու, խօ՛, կը տարածի ամբոխի մէջ…

Բայց այդ ասողները չեն մտածում որ դպրոցը կարող է թէրի, անկատար և մինչև անգամ վնասակար ուսում տալ մանուկներին, չեն մտածում որ լրագիրը հայերէն լեզու ամբոխին սովորեցնելու հետ միասին, կարող է և վնասակար մտքեր տարածել նոյն ամբոխի մէջ։

Երևակայեցէք ձեզ մի օրիորդական դպրոց, որտեղ ուսում են առնում մեր ազգաբնակութեան ամենաաղքատ դասի աղջիկները։ Նրանք սովորում են դպրոցում կրօն, ռուսաց և հայոց լեզուներ, աշխարհագրութիւն, թւաբանութիւն, պար և երգեցողութիւն, բայց ոչ մի արհեստ չեն սովորում, որով, դպրոցից դուրս գալուց յետոյ, կարողանային պահպանել իրանց ապրուստը։ Աղջկայ մէջ նրան տուած ուսումով զարթեցնում էք նոր զգացմունքներ, կեանքի յարմարութեան նոր պահանջներ, ծնեցնում էք նրա մէջ նոր ձգտումներ,—բայց ոչ մի զէնք չէք տալիս նրա ձեռքը, որ ուսում վերջացնելուց յետոյ, ինքն իր ոտքերի վրա կանգնի։ Նրա մէջ զարթեցրել էք նոր ինստինկտներ և կրկին շպրտում էք նրան նրա ծնողների աղքատ և կեղտոտ խրճիթը… Նա զզվում է արդէն այդ կեանքից, բայց ոչ իրան, ոչ էլ իր ծնողներին օգնել չէ կարող, որովհետև օրիորդ է դարձել, բայց ոչինչ չէ սովորել որ պէտք գայ իր կեանքում…. Այդ տեսակ դպրոց աւելի վնասակար է ամբոխի համար, քան թէ եթէ ոչինչ դպրոց չը լինէր։ Աղջիկը ընտելացած է նոր կեանքի գաղափարին, նոր ճաշակներ է ստացել, բայց չէ կարող լրացնել այդ իր նոր պահանջները, իր մէջ զարթեցրած ճաշակին լուր տալ։ Եւ ահա նա ընկնում է շատ անգամ անբարոյականութեան մէջ։

Միթէ չէ կարելի ասել, որ լաւ է դպրոց չը լինի, ողորմելի ամբոխը կատարելապէս տգէտ մնայ, քան թէ նրան տրվի մի ուսում, որով անբարոյականանում է նրա նոր սերունդը։

Ամենավնասակար բան է, երբ զարթեցնում են ամբոխի մէջ նոր պահանջներ, բայց միջոց չեն տալիս այդ պահանջները լրացնել…

Երևակայեցէք ձեզ մի լրագիր, որի նպատակը չէ նոր, լուսաւոր, օգտաւէտ մտքեր յայտնել ամբոխին, այլ նրա նպատակն է շողոքորթել ամբոխի բոլոր ստոր ինստինկտներին, գրգռել նրա այնպէս էլ զօրեղ մոլեռանդութիւնը, ֆանատիկոսութիւնը. ատելութիւնը դէպի իր եղբայրները, ձայնակցել նրա բոլոր վատ, վայրենի հակումներին, նրա նախապաշարմունքներին, միշտ հոսանքի ետևից գնալ, տգէտ ամբոխին դուր գալու և նրա համակրութիւնը վայելելու համար։

Միթէ այդ տեսակ լրագիր կարելի է օգտաւէտ համարել, միթէ կարելի է ասել «դարձեալ պէտք է նրան պահպանել. որովհետև հայերէն լրագիր է։»

Լաւ է որ ժողովուրդը տգէտ մնայ, քան թէ կրթվի մոլեռանդութեան, վատ հակումների, նախապաշարմունքների և ատելութեան մէջ։

Միթէ կարելի է օգտակար համարել այն լրագիրը, որ աշխատում է մի նոր, արդար միտք չը յայտնել, որովհետև նա հակառակ կը լինի ժողովրդի հասկացողութեանը, այլ աշխատում է ժողովրդի հասկացողութեանը համեմատ խաւար մտքեր յայտնել, որպէս զի ժողովրդականութիւն ունենայ բթամիտ ամբոխի մէջ։ Ուրեմն նա չէ զարգացնում ամբոխը, բայց աւելի էլ բթացնում է նրան, շողոքորթելով նրա բոլոր ստոր հակումներին, և յետոյ պարծենում է թէ ժողովրդականութիւն ունի։

Միթէ կարելի է օգտաւէտ համարել մի դպրոց և մի լրագիր, որոնք երկուսն էլ անբարոյականացնում են ժողովուրդը։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՎԱՐՇԱՎԱՅԻՑ

—

30 յուլիսի

Դեռ անցեալ տարի յուլիսի 2/14-ին իմ Վարշավա եղած ժամանակս լոյս տեսաւ լեհացոց «Կլօզի» «Klozy» պատկերազարդ շաբաթաթերթի № 737, որի մէջ նկարված կային մեր հայերիս համար շատ հետաքրքիր երկու տապանաքարերի արձանագրութեան պատկերներ, որոնց պատճէնը ահա ուղարկում եմ նամակովս։ Դա հայոց հնութիւն է, երկու գերեզման, թաղված Վարշավայի ամենահին և մեծ եկեղեցիների մէկի մէջ, որ կոչվում է Դոմինիկեանների եկեղեցի։ Երկու հարիւր տարի առաջ այդ միաբանութիւնը տիրելիս է եղել այդ եկեղեցուն, յետոյ լեհացոց հոգևորականները կարողացել են մեծ ջանքով նրանց արտաքսել և իրանք տիրել։ Մինչև 1603 թւին եկեղեցին շինված է եղել փայտից, իսկ յետոյ 1606-ին լեհաց հոգևո-

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ՏԻԿԻՆ

—

II

Տասն և հինգ օր անցաւ Ֆրեշվիլերի հարուածից յետոյ և Ֆրանսիան զգաց իր գլխի վրա արշաւանքի հետևանքները։

Մինչև որ թագաժառանգի գունդը անցնում էր Վոգեզները Շտէյնիցի և Ֆրիդերիկ Կարլոսի զօրքերի հետ միանալու համար Մեցում, Վերդերը իջնում էր դէպի Ստրասբուրգ նորան շրջապատելու։

Ամբողջ Ալզասը, ճշմարիտ, ալեկոծութեան մէջ էր, որովհետև ծերերը յիշում էին առաջին արշաւանքի եղեռնագործութիւնները։

Ժողովուրդը գաղթում էր, ուշքերնին կորցրած, դէպի մերձակայ անտառները։

Խանութները փակում էին, շարժական կայքերը բարձում էին սայլակների վրա։

Գիւղացիները ցնորուածի պէս փախչում էին, քշելով իրանց առաջը, ինչպէս Աբրահամի ժամանակը, իրանց անասուններին և աղաղակում.

«Դէպի սարը, դէպի սարը»

Վոգեզների յանանցնելի ճանապարհների վրա երևում էին լացող կանայք, յոգնած, ուշաթափ, ամեն քայլափոխում վայր ընկնող երեխաներ, դաժան դէմքերով տղամարդիկ։

Երեկոյեան հինգ ժամն էր։ Արևը գեղեցիկ ճառագայթներով Նեկվիլերի թարմ հովիտների վրա լոյս և ստուեր էր սփռում։

Ինչ խաղաղութիւն։

Կարծես թէ դաստակերտը դատարկ էր։

Կրիստինայի գոյնզգոյն ծաղիկներով լի ծաղկանոցը բուրում էր եղնապուկի, մեխակի, գերանիի և այծմօրուքի հոտերով։

Մի քանի հաւեր, բադերը, կտցահարում էին արագութեամբ. մի աշխոյժ և հպարտ աքաղաղ հնչեցնում էր իր սրաձայն աղաղակը։

Բլուրների կողմը չիկագոյն կովերը արածում էին և դաշտը իր ուռենիների փունջերով, ոսկի վարագոյրներով, փայլում էր ոսկենման և պարզ գոյներով։

Այդպիսի ուրախ, խաղաղ տեսարանի առջևը ինչպէս կարելի էր երևակայել, թէ մի քանի մղոն հեռու կատարվել են մարդկային փոթորիկներ, զարհուրելի պատերազմ, սարսափելի տանջանքներ։

Ինչպէս երևակայել, որ այդպիսի խաղաղ կտուրի տակ մարդ կարողանայ զգալ սրտի սարսափելի տանջանքներ։

Ֆրանցը գնացել էր։ Նա մտել էր ազատ հրացանաձիգների զօրքի մէջ։

Տիկին Ժերարը ուղարկել էր Կրիստինային մի բարեկամի մօտ, որ բնակվում էր Վոգեզների զառիվայրում գտնված գիւղերից մէկի մէջ։

Ուրեմն նա միայնակ էր մնացել դաստակերտում։

Թշնամին, ասում էին, յափշտակել էր Նեկվիլեր գիւղաքաղաքը։ Նա մօտենում էր։

Տիկին Ժերարը շատ շփոթված էր։ Խօսում էին ազատ հրացանաձիգների և պրուսացոց մէջ անցեալ գիշեր մօտակայ անտառներում պատահած պատերազմի մասին։

Ժամանակ առ ժամանակ նա մօտենում էր դրան շէմքին, ականջ էր դնում, իր նայածքով ինչ որ հարցնում էր ծառերով պսակած լեռնագագաթներին և ճանապարհին, որ տանում էր դէպի գիւղաքաղաքը։

Յանկարծ նա լսեց մի ինչ որ խուլ ձայն, որ շարժեց գետինը։ Շուտով նա տեսաւ սրածայր սաղաւարտներ, որ փայլեցին ճանապարհը շրջապատող ծառերի միջից։

Նոքա գալիս էին։

Նա սպասում էր նոցա անվրդով սրտով։

Սա սեաւ հեծելազօրների գունդն էր։

Նախ երկու ուլաններ դիմեցին դէպի բնակարանը, ձիաների սանձերը արձակ, փետուրները փռփռուն, սուրերը մերկ, աչքերը կայծակեալ, սարսափելի։

Տիկին Ժերարը մնաց ոտքի վրա կանգնած, անշարժ։

«Ի՞նչ էք կամենում, հարցրեց նա ձիուց ցած իջնող աստիճանաւորին (l'officier)։

—(Parbleu) պատասխանեց նա գեղեցիկ ֆրանսերէն լեզուով, ես կամենում եմ տեղաւորել այստեղ իմ գունդը։ Մենք քաղցած ենք, իսկոյն բերէք մեզ լաւ ճաշ։

—Ես ձեզ ոչինչ չեմ տայ, պատասխանեց հպարտութեամբ ազնիւ կինը։ Դուք տէր էք, վերցրէք։

—Օ՛հ, օ՛հ, եթէ դուք մեզ հետ այդ կերպ կը խօսէք, զգոյշ կացէք։ Մեզ ասացին, որ այստեղ գտնվում են ազատ հրացանաձիգներ։

—Չը կան այստեղ։ Փնտռեցէք։

—Դուք տեսած կը լինէք նոցա անշուշտ մօտակայ անտառներում։

—Ես չեմ տեսել։

Նոյն վայրկեանին լսվեցան դաստակերտը շրջապատող լեռնագագաթներից հրացանների արձակումներ։

«Դուք խաբում էիք», խօսեց աստիճանաւորը իր ատրճանակի փողը մեկնելով դէպի տ. Ժերարի կուրծքը։